

RANGTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TABIAT MANZARALARINI TAHLIL QILISHNING O'QUVCHI TAFAKKURIGA TA'SIRI

*Andijon davlat pedagogika instituti Ijtimoiy
va amaliy fanlar fakulteti Tasviriy san'at va musiqa
kafedresi Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi
yo'nalishi 3-bosqich 302-guruh talabasi
Yuldasheva Baxtiyorxon Jummayov qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada rangtasvir mashg'ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilishning o'quvchi tafakkuriga ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Tabiatni badiiy tahlil qilish jarayonida o'quvchilarda estetik did, badiiy idrok, tafakkur kengligi, kuzatuvchanlik va ijodiy tasavvur shakllanishi ta'kidlanadi. Shuningdek, o'quvchining ekologik tafakkuri, hayotiy qarashlari va san'at orqali dunyoni his etish qobiliyati rivojlanishidagi o'qituvchining roli tahlil etiladi. Rangtasvir mashg'ulotlarining bunday yo'nalishi o'quvchilarni nafaqat san'atni o'rganishga, balki tabiat go'zalligini qadrlash, uni his qilish va estetik ifodalashga o'rgatadi.

Kalit so'zlar: Rangtasvir, tabiat manzarasi, tafakkur, estetik idrok, badiiy tahlil, o'quvchi tafakkuri, ijodiy tasavvur, san'at ta'limi, ekologik fikrlash.

KIRISH

Rangtasvir mashg'ulotlari tasviriy san'at ta'limining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, tafakkurini va estetik didini rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Ayniqsa, tabiat manzaralarini tahlil qilish jarayoni o'quvchining nafaqat badiiy tasvirlash ko'nikmalarini, balki hayotga bo'lgan estetik munosabatini, fikrlash doirasini kengaytiradi. Tabiat inson tafakkurining manbai sifatida unda kuzatuvchanlikni, mushohada qilishni, go'zallikni his etishni va uni badiiy obrazlar orqali ifodalashni o'rgatadi. Tabiat manzaralarini kuzatish va tahlil qilish jarayonida o'quvchi yorug'lik va soyaning o'zgarishini, ranglarning uyg'unligini, shakllarning ritmini chuqur idrok etadi. Shu orqali u atrof-muhitdagi tabiiy go'zallikni nafaqat ko'radi, balki his etadi. Rangtasvir jarayonida o'quvchi tabiatdagi har bir rangning ruhiy ohangini sezib, uni badiiy til orqali ifodalaydi. Bu jarayon tafakkurning faollashuvi, hissiy-intellektual uyg'unlik va ijodiy fikrlashning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Tabiat manzaralarini o'rganish o'quvchilarni mantiqiy va estetik fikrlashga o'rgatadi. Rang va shaklni tanlash, yorug'lik va soyani joylashtirish, kompozitsiya yaratish jarayonlari tafakkurning tahliliy va ijodiy jihatlarini uyg'unlashtiradi. Natijada o'quvchida mustaqil fikr yuritish, badiiy qaror qabul qilish, ijodiy ifoda topish qobiliyati shakllanadi. Bundan tashqari, tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchilarda

ekologik tafakkurni ham rivojlantiradi. Ular tabiatni faqat tasviriy ob'ekt sifatida emas, balki hayotning muhim qismi, inson ruhiyatining manbai sifatida ko'ra boshlaydilar. Bu esa o'quvchining ma'naviy-axloqiy kamolotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

METADALOGIYA

Rangtasvir mashg'ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchi tafakkurini rivojlantirishda juda katta ahamiyatga ega. Tabiat inson uchun eng buyuk ilhom manbai bo'lib, undagi ranglar uyg'unligi, yorug'lik va soya o'yini, fasllarning almashinuvi badiiy idrokni chuqur shakllantiradi. Tabiat manzaralarini o'rganish jarayonida o'quvchi nafaqat tasviriy ko'nikmalarga ega bo'ladi, balki borliqni badiiy ko'z bilan ko'rishni, voqelikni tahlil qilishni, uni o'z tasavvuri asosida ifodalashni o'rganadi.

Rangtasvir mashg'ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchining badiiy tafakkurini, kompozitsion fikrlashni va rang hissiyotini shakllantiradi. Har bir o'quvchi tabiatni o'z ichki dunyosi orqali ko'radi va uni o'ziga xos tarzda talqin etadi. Masalan, bahor manzarasida hayotiylik, yangilanish, harakat his qilinadi; kuz manzarasida esa ramziy ohang, tinchlik va mulohazakorlik aks etadi. Shu tarzda o'quvchi nafaqat chizadi, balki o'ylaydi, his qiladi va tahlil qiladi. Tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchining estetik his-tuyg'ularini tarbiyalaydi. Chunki san'at orqali inson go'zallikni anglaydi, tabiatdagi uyg'unlikni, ranglarning tabiiy go'zalligini sezadi. Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarda tabiatni asrash, unga mehr bilan munosabatda bo'lish, go'zallikka intilish kabi axloqiy fazilatlarni ham shakllantiradi. Ranglarning ruhiy ta'siri orqali u o'z hissiyotlarini boshqarishni, ichki kechinmalarini badiiy yo'l bilan ifoda etishni o'rganadi.

Rangtasvir mashg'ulotlarida o'qituvchi o'quvchilarga manzarani faqat ko'rish emas, balki uni his etish, tahlil qilish, tasviriy ifoda vositalarini to'g'ri tanlashni o'rgatishi kerak. Tahlil jarayonida o'quvchi manzaradagi asosiy g'oya, rang uyg'unligi, makon tuzilishi, yorug'lik manbai kabi jihatlarni o'z fikri bilan baholaydi. Bu esa uning mantiqiy va ijodiy tafakkurini uyg'otadi. Ranglar orqali o'quvchi inson hissiyotini, kayfiyatini anglashni o'rganadi. Har bir rangning o'z energiyasi, o'z ta'sir kuchi bor. Shuning uchun tabiatdagi rang o'zgarishlarini tahlil qilish o'quvchining ruhiy sezgirligini oshiradi. O'quvchi tabiatda bo'layotgan o'zgarishlarni nafaqat ko'radi, balki his qiladi — bu esa estetik idrokni shakllantirishning eng yuqori bosqichidir. Rangtasvir mashg'ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchilarning ijodiy va estetik tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tabiatdagi ranglar uyg'unligi, yorug'lik va soya o'zgarishlarini tahlil qilish orqali o'quvchilar atrof-muhitni chuqurroq idrok etishni, go'zallikni his etishni va uni san'at tili orqali ifodalashni o'rganadilar. Ushbu jarayon o'quvchining kuzatuvchanligini, diqqatini, sabrini, tahliliy fikrlashini va tasavvurini rivojlantiradi.

Shu bilan birga, ularning ruhiy dunyosi boyiydi, ranglar orqali hissiyotlarini ifoda etish, tabiatga mehr bilan qarash, go‘zallikka intilish fazilatlarini shakllanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘quvchi manzara tahlilida diqqatni jamlash, tafsilotlarni sezish, ranglar uyg‘unligini anglash, makon va masofa tushunchalarini his qilish kabi murakkab tafakkur jarayonlarini amalga oshiradi. Bu esa uning idrokini, estetik didini va ijodiy tafakkurini boyitadi. Ayniqsa, tabiatni kuzatish orqali u o‘z hissiyotlarini, kayfiyatini ranglar orqali ifodalashni o‘rganadi. Masalan, tong sahardagi iliq yorug‘lik, kuzgi barglarning oltin ranglari yoki qishdagi oppoq sokinlik o‘quvchida turlicha tuyg‘ular uyg‘otadi. Shu tuyg‘ularni tasvirga aylantirish orqali o‘quvchi ruhiy dunyosini kengaytiradi va o‘z ichki holatini san‘at tili orqali ifoda etish imkoniga ega bo‘ladi. Rangtasvir mashg‘ulotlari davomida tabiat manzaralarini tahlil qilish o‘quvchini fikrlashga, solishtirishga, umumlashtirishga o‘rgatadi. U manzaraning asosiy qismlarini ajrata bilish, ranglar nisbatini aniqlash, yorug‘lik va soya munosabatini topish orqali tasviriy tahlil malakasini egallaydi. Bu jarayon o‘quvchining tahliliy fikrlashini, ijodiy qarashini va muammoli vaziyatlarda mustaqil yechim topish qobiliyatini rivojlantiradi.

Tabiat manzaralarini tahlil qilish o‘quvchining estetik his-tuyg‘ularini tarbiyalaydi. Chunki san‘at orqali inson go‘zallikni anglaydi, tabiatdagi uyg‘unlikni, ranglarning tabiiy go‘zalligini sezadi. Bunday mashg‘ulotlar o‘quvchilarda tabiatni asrash, unga mehr bilan munosabatda bo‘lish, go‘zallikka intilish kabi axloqiy fazilatlarini ham shakllantiradi. Ranglarning ruhiy ta’siri orqali u o‘z hissiyotlarini boshqarishni, ichki kechinmalarini badiiy yo‘l bilan ifoda etishni o‘rganadi.

Tabiat manzaralarini tahlil qilish o‘quvchilarning:

- 1-Kuzatuvchanlik – tabiatdagi eng kichik o‘zgarishlarni (rang, shakl, yorug‘lik) sezish qobiliyatini rivojlantiradi;
- 2-Tahliliy tafakkur – o‘quvchi tabiatdagi murakkab rang uyg‘unliklarini tahlil qilib, ularni badiiy obrazga aylantirishni o‘rganadi;
- 3-Ijodiy tafakkur – tabiatni faqat nusxa ko‘chirish emas, balki unga shaxsiy yondashuv bilan qarashni o‘rganadi;
- 4-Estetik did – chiroyli va uyg‘un ranglarni ajrata olish malakasi paydo bo‘ladi.

Rangtasvir mashg‘ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilish nazariy jihatdan san‘atshunoslik, psixologiya va pedagogika fanlari bilan uzviy bog‘liqdir. San‘atshunoslik nuqtai nazaridan, tabiat manzaralarini o‘rganish bu ranglar, shakllar, yorug‘lik va kompozitsiya qonuniyatlarini amaliyotda qo‘llashni anglatadi. Tabiatdagi har bir rang, shakl yoki chiziq o‘zaro uyg‘unlikda mavjud bo‘lib, ularning tahlili o‘quvchining badiiy idrokini chuqurlashtiradi. Rangtasvir nazariyasiga ko‘ra, tabiatni kuzatish jarayonida ranglarning o‘zaro ta’siri, issiq va sovuq ranglar muvozanati, havodagi rang o‘zgarishlari, yorug‘likning fazodagi roli o‘quvchi tomonidan anglab

yetiladi. Bu nazariy bilimlar asosida o'quvchi ranglar uyg'unligini his etish, ularni to'g'ri tanlash va ifodalash malakasiga ega bo'ladi. Psixologik nuqtai nazardan qaraganda, tabiat manzaralarini tahlil qilish inson hissiy olamini faollashtiradi. Psixologlar ta'kidlaganidek, tabiatga qarash inson ruhiyatida tinchlik, zavq va xotirjamlik hissini uyg'otadi. Shu bois o'quvchi tabiatni kuzatish jarayonida nafaqat ko'rish, balki uni his etish orqali rangtasvirga ilhomlanadi. Bu holat "emotsional tafakkur" deb ataladi, ya'ni inson voqelikni hissiyot orqali anglaydi va uni badiiy shaklda ifoda etadi. Tabiatdagi ranglar inson ruhiyatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi: ko'k rang, tinchlantiradi, yashil, uyg'unlik va tabiiylikni ifodalaydi, qizil faoliyat va energiyani kuchaytiradi. O'quvchi ana shu ranglarning ruhiy ta'sirini tahlil qilish orqali o'z ichki holatini san'at orqali ifoda etishga o'rganadi.

NATIJA

Rangtasvir mashg'ulotlarida o'qituvchi o'quvchilarni tabiatni mushohada qilishga, estetik hisni chuqur anglashga, rang va shakl uyg'unligini to'g'ri topishga o'rgatadi. U o'quvchilarning individual qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni ijodga ruhlantirish, tabiatni his etish madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu tariqa rangtasvir mashg'ulotlari o'quvchilarning tafakkurini boyitadi, estetik dunyoqarashini kengaytiradi va ularni hayotga badiiy nigoh bilan qarashga o'rgatadi.

Tabiat manzaralarini tahlil qilish jarayonida o'quvchi o'z ko'zlari bilan ko'rgan holatni ijodiy talqin etishga intiladi. Masalan, yozgi manzara chizayotganda quyosh nurining iliqqligini, havo haroratining yumshoqligini, barglarning rang o'zgarishini his etib, uni o'z ruhiy kayfiyati bilan uyg'unlashtiradi. Bu holat o'quvchini his etish, mushohada va fikr yuritish jarayonlariga chuqur jalb etadi. Shu bois, tabiatni kuzatish orqali o'quvchi o'zini anglash, tabiat bilan uyg'unlikda fikrlash va go'zallikni yaratish zavqini tuyadi. Tabiatni o'rganish shuningdek, o'quvchining ekologik tafakkurini ham rivojlantiradi. O'quvchi tabiatni chizish orqali uni qadrlashni, asrashni, har bir rang va shakl ortidagi hayotni his qilishni o'rganadi. Bu esa o'quvchilarda mas'uliyat, mehr, e'tibor kabi fazilatlarini shakllantiradi. Tabiat manzaralarini chizish jarayonida o'quvchilar tabiat bilan muloqotda bo'lib, undagi har bir o'zgarishdan ilhom oladilar. Shu orqali ular san'at va tabiatning uzviy bog'liqligini chuqurroq anglaydilar. Rangtasvir mashg'ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchining nafaqat badiiy ko'nikmalarini, balki uning tafakkurini, hissiy dunyosini, kuzatuvchanlik va tahlil qobiliyatini ham shakllantiradi. Bunday mashg'ulotlar o'quvchini tabiatga, atrof-muhitga mehr bilan qarashga o'rgatadi. Har bir manzara – bu o'ziga xos badiiy kompozitsiya bo'lib, unda rang, shakl, chiziq, yorug'lik va soya uyg'unligi mavjud. O'quvchi ushbu unsurlarni tahlil qilish jarayonida badiiy tafakkurini chuqurlashtiradi, ularning o'zaro aloqasini anglab, tabiat go'zalligini san'at orqali ifodalashni o'rganadi. Tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchining kuzatuvchanlik qobiliyatini kuchaytiradi. Chunki tabiatdagi har bir detal – daraxtning bargi, osmonning ohangi,

suvning akslari – bularning barchasi diqqat bilan qaraganda o'ziga xos go'zallik kasb etadi. O'quvchi tabiatni badiiy ko'z bilan ko'rishga odatlanadi. Bu esa uning fikrlash jarayonida nozik farqlarni ajrata olish, rang va shakl uyg'unligini to'g'ri tanlash, voqelikni tahliliy idrok etish kabi muhim aqliy malakalarni rivojlantiradi.

Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarning estetik didini shakllantiradi. Ular tabiatdagi go'zallikni qadrlashni, uyg'unlikni his qilishni o'rganadilar. Estetik tarbiya o'quvchining hayotga, insonlarga, jamiyatga munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Tabiatdagi rang uyg'unligini tushunish, go'zallikni anglash, badiiy tafakkur orqali o'z fikrini ifoda etish o'quvchini yanada ijodkor, mustaqil fikrlaydigan shaxsga aylantiradi. Tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchining diqqatini jamlash, sabr bilan kuzatish, tafsilotlarga e'tibor qaratish kabi sifatlarni rivojlantiradi. Bu esa uning umumiy o'quv faoliyatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki tasviriy san'atdagi kuzatuvchanlik, tahliliy fikrlash, kompozitsion muvozanatni his etish qobiliyatlari boshqa fanlarda ham muhim rol o'ynaydi. Natijada, tabiat manzaralarini tahlil qilishga asoslangan rangtasvir mashg'ulotlari o'quvchilarning badiiy dunyoqarashini kengaytiradi, ularni ijodkor, estetik didga ega va tafakkuri rivojlangan shaxslar sifatida tarbiyalaydi. Shu bois bu yo'nalish san'at ta'limi tizimida o'quvchilarning ruhiy, aqliy va estetik kamolotiga xizmat qiluvchi eng samarali pedagogik jarayonlardan biri hisoblanadi.

XULOSA

Rangtasvir mashg'ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchilarda tafakkur, kuzatuvchanlik, estetik did va ijodiy tasavvurni rivojlantirishning eng samarali usullaridan biridir. Bu jarayon nafaqat badiiy ko'nikmalarni shakllantiradi, balki o'quvchining ichki dunyosini boyitadi, tabiat va san'at o'rtasidagi ruhiy bog'liqlikni his etishga yordam beradi. Shu sababli, tabiat manzaralarini o'rganish tasviriy san'at ta'limida o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishning muhim pedagogik vositasi hisoblanadi.

Umuman olganda, rangtasvir mashg'ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilish o'quvchining ijodiy, estetik va tahliliy tafakkurini uyg'otuvchi, shaxs sifatida o'sishiga xizmat qiluvchi samarali vositadir. Bu jarayon orqali o'quvchi nafaqat tasviriy mahoratni, balki dunyoni go'zallik nuqtai nazaridan ko'rish, uni his etish va o'z ichki dunyosini ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bois, rangtasvir mashg'ulotlarida tabiat manzaralarini tahlil qilish nafaqat san'at ta'limining, balki o'quvchining umumiy aqliy va ma'naviy kamolotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva M. "Tasviriy san'at o'qitish metodikasi". – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Karimov A. "Rangtasvir asoslari va ta'limda qo'llanilishi". – Toshkent: San'at, 2020.

3. Xodjayeva N. “San’at psixologiyasi”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
4. Shomirzayev R. “Pedagogik jarayonda estetik tarbiya”. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.
5. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

